

Találkozás a tavasszal és egy verskötettel

Tomán László

Hazafelé menet utolért a nyíló vadgesztenyevirágok illata. A füvek is egészen másképp voltak zöldek, mint amikor a hó elapadt fölülük. Tavasz, tavasz — éreztem, s akkor először. Utána mindjárt a temetőt láttam magam mögött, száz lépésre. A halálra kellett gondolnom. Miért gondolok tavasszal a halálra?

Otthon, az asztalomon, egy új verskötet várt. Meleg volt a tavaszi délután, s én, háttal a nyitott ablaknak, fellapoztam a könyvet.

A költőt már ismerem. Az embert is, verseit is. Mit mond most nekem az ember, s mit mondanak újra a versei?

A költő magáról vall. Magáról, akiben benne van a világ. „Vérzek és verselek” — mondja. Szava félreérthetetlen. A költészet kötelesség, a költészet áldozat. „Ezért is lettem költő: „lázadásból...” — aki verset ír, valamit vállal: magát, szavait és a világot. És a költészet: „lidérceim legkisértőbbje”: átok, végzet. A költő azonban tanú is akar lenni, az élet tanúja; látni, felismerni, s aztán „vallani. Mindegy, hogy mit...”

Mégsem mindegy. A „Vallató mához idézett tanú” nem tanúskodhat hamisan. A valóság hamar leleplezne az álarcba bújt tanút, a valóság színe előtt versben is csak az igazat lehet elmondani, a vers igazát, amely nem mindig a valóság igaza is. Ezért szeretne a költő inkognitóban megjelenni, hogy ne kérhessék tőle számon költő-mivoltát. De elárulta magát: „Akár-

hogy is vigyázott: a szeme, szeme más volt!" Nem lehetünk azok, akik nem vagyunk. Ideig-óráig eltart a maszk, de tűz a nap, elolvad a festék, zuhog az eső, lemossa a színeket. Megjelenik a költő.

•

A költőt nekem a verseiből áradó muzsika árulja el, és azok a titkos jelek, azok a rejtvények, amelyekre verseiben bukkanok, amelyek megdöbbennek, ámulatba ejtenek. A versek zenéje óbor, amelytől megmámo-rosodik az ember. A képek villámok, tűzgomolyagok, amelyek vakítanak.

Ács Károly új könyvében ilyen, mondhatnám absztrakt kép, egy egész feszmény a „Tóparti mértan”. A kettétört nádszál szelíd tompaszöge: „a halál geometriája”. Minden szelvény egy gondolat; egy vonás a képen — egy árnyalattal gazdagabb a kép jelentése. A két vonal értelme egymással ellenkező, lényegében azonban azonos. S a két azonosságában ellenkező és az ellentétekben azonos értelem-sor a végzet feloldhatatlan köre. Mire az ember észbekap, s könyörögne: „... még ne!”, késő van, mert „akkor már rég meghaltam”.

Ács versei úgy tudnak dobogni, mint a költő szíve. „Kósza sorok 1955 májusán” című versében a költő, aki egyaránt mesterien bánik az idő-mértékes sorokkal és a verssorokba épített kötetlen beszéddel, a ritmust a mondatok tartamára alapozza. A mondat verstani egység lett. Nemcsak a hosszú és rövid mondatok lassítják, illetve gyorsítják az ütemet, hanem a hosszúság ellenpontozása is egyrészt hozzájárul a ritmus kialakításához, másrészt pedig érzelmi szerepet kap:

— — — — —
Virágot néztem és lányt néztem. Vártam.

— — — — —
Asszony. A magányomra rim.

Nézzük meg ezt a két sort. Látni fogjuk szimmetriájukat. Habár közöttük van egy sor, amely megkezdzi az utolsó sor gondolatát, a versszak gerince ez a kettő, és szimmetriájuk nemcsak alaki sajátosság. Ugyanennek a versnek az utolsó versszaka hasonló szerkezetű. Egy sor két három rövid mondatból áll. Belső monológ ez, a maga szaggatottságában, könnyedségében, a múlt emlékeinek és a jelen tépelődéseinek összeütközése, kavargodása. Mint a hullámok, jönnek az emlékek és gondolatok, utolérik és eltakarják egymást. S a vers lényegének ezt a rétegződését fejezi ki híven a sorok rövid mondatokra bontott egysége.

A „Kapcsolatok” című négy soros versben Ács a nyelvi absztrakció: alkalmazza.

A művészet kiválasztás dolga. Kiválasztani a megfelelő vonalat, színt, hangot, mozdulatot vagy szót, annyi, mint művészt alkotni. A nyelv van és változik, a költőnek mégis a pillanat nyelvében kell kutatnia, a rendelkezésre álló készletből kell kikeresnie azokat a szavakat, amelyeket be tud illeszteni versébe. A megfelelő helyre, a legalkalmasabb jelentéssel. Merészség is kell ahhoz, hogy egyik vagy másik szó mellett döntsünk, hogy a harmadikat elhagyjuk, s a művésznek merészség kell lennie. A „Kapcsolatok” című versben Ács csak azokat a szavakat tartotta meg, amelyekben megtalálta a legegyszerűbb, határozott, árnyalatokban elég gazdag jelentést. Ezért tud tömör lenni. Csak néhány szó van itt: ember, jegy, közös, seb — rajtuk kívül még kettő-három. Ezekkel a szavakkal, ismétlésükkel, helyük felcserélésével alkotta meg versét a költő. Szembeötlő itt a tudatos

szegényítés: Ács nem keres új szót, nem használ rokonértelmű szavakat, hanem ugyanazt a kifejezést ismétli, de épp ez adja meg a gazdagságot a versnek, ez teszi töménnyé, s egyszersmind ritmust is teremti. A „Kapcsolatok” — az emberek közötti kapcsolat, a férfi és nő viszonya; a kölcsönösség egysége és az egység kölcsönössége. A vers gondolati vonatkozásainak, értelmi felépítésének tökéle esen megfelelő nyelvi kifejezése az, amit Ács a maga módján megvalósított. Hasonló szempontból érdekes a „Csönd helye t vers”. Minden versszak első sorának utolsó szava ismétlődik a következő sor elején, de mindig egészen új jelentésben, egészen más gondolat megnyitójaként.

*

(*A versek titka*) A verseknek titkuk van. Fogantatásuktól halálukig a feledés végtelenségében. Ács verseinek titka megállítja a költőt is, olvasót is. De nem mindig a titokzatos. Ács nem metafizikus költő, de titkai azok. Titok a belső kettőssége, titok a talányossága, egyes versek befejezet sége, teljessége, titok a megtorpanása nagy kérdések felelete előtt. Titkok a titkai, s az is, miért ír akkor verset, amikor csönd kell, amikor hallgatni jó.

(*Csipkerózsika és a királyfi*). Míg olvasom ezeket a verseket, érzem, hogy annyi érdemük mellett, vagy inkább előtt, van még egy. Nyelvünk ez a mesebeli Csipkerózsika, akit ki tudja milyen szellemek altattak el, várja a maga királyfiját. A költők azok, akik felébreszthetik Csipkerózsikánkat mély álmából, a költők azok, akik képesek versük csókjával életre kelteni az alvó, sokszor elfelejtett nyelvet. Persze, nem minden költő tartja költői feladatnak a nyelv művelését. Ács Károly azok közé tartozik, akik hivatottak erre, akik ébresztik Csipkerózsikát, nyelvünket, mellyel nem kevesen bánnak mostohán. Lassan feledésbe merülő szavakban, újszerű összetételekben, nyugodtan, muzsikálva hömpölygő mondatokban él verseiben a nyelv lelke.

*

Ács néhány verse külön tanulmányt igényel és érdemel, nemcsak egy ilyen végsőkéig szubjektív és rapszodikus vallomást. A „Szerelem” szépségeit sokkal jobban felszínre hozhatnánk, ha részletesen, szinte szóról szóra haladva foglalkoznánk vele. A vers mély, komoly zengése, sötét színei és titokzatos ragyogása, komor és méltóságteljes üteme, könnyű lebegése és nehéz, súlyos dobogása, a szerelmi vallomás melege, őszintesége, a szerkesztés tökéletessége, az a magabiztosság és bátorság, mellyel a költemény íródott, mindazok a jellegzetességek, amelyek ezt a verset a kötet legjobb darabjai közé emelik, már az első figyelmes olvasáskor feltűnhetnek. Kimutatásukra azonban nem elegendők egy ilyen írás keretei. Vonatkozik ez, természetesen, más versekre is. Az „Örvény”-nyel kapcsolatban, például, érdekes volna avval foglalkozni, mennyire használta ki költői szempontból Ács a szavak, sőt a betűk nagyságát, alakját; érdekes volna megvizsgálni a „Halál” ütemezését, a versben lévő szójátékok, pontosabban a szavakkal való játék értelmi eredményét, érzelmi kihatását; a „Költő inkognitóban” és a „Látomások” díszítichonjainak rímeit, a színek és hangok szerepét a „Valaki verset olvasott” c. költeményben, a valóság kísérteties, boszorkányos elferdítését, a vízió festői értékeit a „Látomások”-ban.

Tudom, hogy ennek a könyvnek művészi pozitívumai vita'hatatlanok, de tudom azt is, hogy nem egyenletes. Vannak a könyvben érthetetlenül eltérő, egymástól távol álló versek. Van a költőben bizonyos ambivalencia: gondolatban és érzésben egységes költészete nem talált mindenütt egységes for-

mára. Ács szűkszavú, tömörítő író. Nem egy verse azonban, akármennyire látszik is rajtuk a befejezettség, a műgond, az a végzetes „másképp nem lehet”, azt a benyomást kelti, hogy egy egészen más temperamentumú és eltérő költői elképzelésekkel, állásponttal fellépő művésszel van dolgunk. Tegyük egymás mellé, például a „Mi vagy” című, fegyelmezett, vésett mondatokból, sokszor csonkokból álló, szinte gnómikus versét meg a „Mint a nap és az éj” címűt, amely teljesen más kifejezés-típust képvisel. Ennek a két versnek a mondanivalója pedig nem is annyira különböző. Ha az előbb a szavak válogatásáról beszéltünk, most hozzátehetjük, hogy a versek megválogatása is művészi erény.

*

Ács Károly második könyve csak az ő költészetéhez hasonló, vakmerő bírálatot enged meg. Vannak azonban művek, amelyek kivesszik az ember kezéből a tollat, és minden kritikai szándék ellenére csupán olvasóvá, műélvezővé változtatják.

Ez bizonyára csak a legnagyobb alkotók tulajdonsága.

Háttal ülök a nyitott ablaknak, s már alig látom a betűket. Rám-esteledett. Még egyszer, utoljára, megnézem B. Szabó György rajzait, ezeket a költeményeket a költemények között.

Enyhe, tavaszi est.

Már nem gondolok a halálra.

